

Ерготерапевтичен подход при деца в риск от дейностна депривация

Лилия Тодорова, Петя Минчева

Occupational Therapy Approach for Children at Risk from Occupational Deprivation: The problems of children, living in institutions, present significant issues to be addressed by occupational therapy. The paper describes a project that was carried out at the Home for abandoned girls in Rousse. The gathered data reveals strong signs of occupational deprivation rooted in the lack of opportunities to participate in making decisions and "preclusion from engagement in occupations of necessity and/or meaning due to factors that stand outside [their] immediate control". The main aims of the project were to develop self-confidence, sense of efficacy and belonging, age appropriate expression of feelings, new structure of habits and roles and a bridge to the larger society. Group activities, crafts and protagonism were chosen as strategies to achieve the objectives.

Key words: occupational deprivation, community, occupational therapy

ВЪВЕДЕНИЕ

Да живееш в институция не е естествен начин на живот, особено в детска възраст. Това има редица последствия върху по-нататъшното развитие. Най-често тези деца изостават в своето развитие, имат ниска самооценка и самочувствие и агресивно поведение. Това произтича от ограничените възможности за участие в обществения живот, които им се предоставят, както и нарушаване на техните права. Децата в институции са една от маргинализираните групи в България – чувството за изолация и алиенация подсилват тяхното социалното изключване.

Много често правата на децата не се зачитат, въпреки че са отбелязани в редица международни и национални документи (Конвенция за правата на детето, Закон за защита на детето). Също така не се осигурява подкрепа и възможности в средата за тяхното развитие, участие и социализация. Тогава проблемите произтичат не от самите деца, а от конкретния контекст и цялостния политически пейзаж.

Според изследване UNICEF през 2007 г. България е на 6-то място по брой на деца живеещи в институции. Според други източници 29% от българското население изпитват социално изключване.

Дейностна депривация, дейностна неравнопоставеност и дейностен апартейд са нови ерготерапевтични концепции, които показват тясна връзка с проблемите на институционализацията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Докладът представя резултатите от ерготерапевтичен проект, осъществен в Дом за отглеждане и възпитание на деца „Райна Гатева“ през 2004 – 2005 година.

В този дом живеят 60 момичета и 2 момчета на възраст от 8 до 18 години. Те съжителстват по шест в стая и единственият признак за някаква идентичност са няколкото рисунки по стените. Условието за живот са добри, но не осигуряват домашен уют. Първото впечатление за атмосферата в дома е свързано с постоянни пререкания, обиди помежду им и понякога с възпитателите.

Ежедневието в дома е подчинено на стриктни правила, които включват лична хигиена, почистване, хранене, подготовка на уроците, училищни занимания, свободни занимания. В дома има създадени традиции за организиране на тържества по повод на различни празници. Когато желаят, те могат да помагат в приготвянето на храната, но нямат право на избор на менюто. Също така нямат право на избор в кое училище да учат.

Понятието дейностна депривация е въведено от Гейл Уайтфорд през 2000 год. Тя определя дейностната депривация като „продължително изключване от участие в

необходими или желани дейности поради фактори извън контрола на индивида". Дейността депривация се проявява в много моменти от ежедневието на момичетата, главно в липса на възможности за участие и взимане на решения. Основните проявления на дейността депривация е дома се изразяват в:

- ограничени възможности за изграждане на емоционална връзка с възрастен човек [3]
- ограничени възможности за обучение и развиване на социални и трудови умения, необходими за продуктивен и стойностен живот [3].
- ограничени възможности за избор на елементарни неща като храни, дрехи и организиране на свободното си време.
- неспособност за формулиране на собствените потребности и интереси.

МЕТОДОЛОГИЯ

За събиране на информация за живота и дейностите на децата в институцията бяха използвани следните методи:

- видеозаснемане на жизнената среда;
- полуструктурирано интервю с персонала;
- ролева игра – на репортери и интервюирани.

Идеята за ролевата игра възникна в резултат на конфликт, на което станахме свидетели при едно от посещенията. Предоставена им беше възможност сами пред камерата да задават въпроси и споделят преживяванията си. По този начин бяха изяснени основните проблеми, които се изразяват в липса на мотивация, ограничено право на избор и конфликти между децата и персонала.

Детайлното изследване и анализ на дейностните потребности беше направен въз основа на следните теоретични подходи:

- Модел на човешките дейности (МОНО) – за изследване на желанията и компонентите на изпълнението, както и външните фактори, които пораждаат дейността дисфункция;
- Експериментален подход – изследване и прилагане на различни дейности форми, които са любопитни за децата, с цел "да откриват, свързват и осъзнават своите дейностни потребности, силни страни и таланти", [3],
- Биопсихосоциалнополитически подход.

ИЗСЛЕДВАНЕ

За анализ на конфликтните ситуации на различни нива беше използван специфичен инструмент – Политически дейности от ежедневието живот (pADL), [3], който включва следните аспекти:

- Характеристика на ситуацията на конфликт и взаимодействие.
- Кой са действащите лица?
- Какви са техните цели, интереси и мотиви?
- Характеристика на политическия живот в България.
- Характеристика на общия контекст.

Интерпретирането на информацията доведе до извода, че конфликтът въсъщност е породен от незадоволените потребности на децата за себеизразяване и право на избор, а не просто спазване на правила, ред и дисциплина. В повечето случаи грижата за тях се свежда до подслон, храна и закрила, но децата споделят също така нужда от обич, привързаност, принадлежност, както и зачитане на тяхната индивидуалност.

Моделът на човешките дейности допринесе за идентифициране на взаимодействието между желания, стереотипи, изпълнение и среда, които са в основата на дейностното поведение на всеки индивид:

- Желанията са представени като съвкупност от лични подбуди, ценности и интереси. При тях се наблюдава недостатъчно осъзнаване на възможностите и неефективен контрол върху поведението.
- Стереотипите имат доминираща роля в живота на момичетата от дома. Те са задължени да следват рутинните действия и установените правила.
- Компоненти на изпълнението – някои от децата имат обучителни затруднения, което създава ограничения в тяхното образование и допълнителни проблеми в дейностното им изпълнение.
- Средата от една страна улеснява изпълнението на основните ежедневни дейности, но от друга страна не позволява право на избор на смислени за самите тях дейности.

ДЕЙНОСТИ

Подбрани бяха главно групови дейности – ролеви игри, занаяти, експресивна терапия, представяне за по-малки деца от Дома за медикосоциални грижи за деца (ДМСГД).

Журналистика – камерата провокира по-възпитано поведение и стимулира определяне и изразяване на чувствата и осъзнаване на проблемите, които си създават сами. Децата проявиха добри умения в интервюирането.

Експресивна терапия – като начин за изразяване на чувствата беше използвано рисуване. Идеята дойде от самите тях по време на видеозаснемането. Докато рисуваха те бяха много спокойни, държаха се прилично, не се караха и поддържаха добри взаимоотношения с възпитателите.

Изработване на мартеници – заедно с децата изработихме мартеници по техни модели и идеи с цел да ги подарят на децата от ДМСГД. Някои от момичетата имаха братя и сестри там и се вълнуваха от възможността да ги срещнат. За някои от моделите се изискваше групова работа, в която първоначално не всички искаха да участват, но постепенно се включи цялата група се получиха чудесни модели. Процесът на съвместно правене на нещо ги провокира да споделят много мисли и чувства помежду си и с нас. Отново обидите и агресивното поведение отсъстваха по време на работата.

Празненство за 1-ви март (представяне за децата от ДМСГД – Русе)

По случай Баба Марта шест момичета заедно с психолога и един ерготерапевт посетиха ДМСГД (с кола и автобус). Предварително те сами бяха подготвили сценария и кой какво ще представи. Заедно с мартениците те решиха да подарят на децата и рисунките, нарисувани по време на експресивната терапия. Момичетата изпълниха песни и стихотворения, а накрая танцуваха и играха с малките деца. За тях беше важно и интересно да посетят непозната част от града, да видят отново мястото, където някои от тях са живели като малки, да поиграят с малки деца, което никой не би им позволил и предложил, да покажат своите умения чрез рисунките и мартениците.

РЕЗУЛТАТИ

Работата с маргинализирани групи от хора сблъсква с много предизвикателства. За нас беше въпрос на отговорност отивайки в този дом да предложим възможности и нови подходи, но това че предложихме хуманност, респект и откритост изгради между децата, персонала и нас доверие за бъдеща работа и взаимоотношения.

Най-важните резултати, които бяха постигнати:

- Възможност за изразяване на чувствата по подходящ начин.
- Изграждане на доверие и привързаност между нас и децата.

- Възможност за самостоятелно планиране, подготовка и изпълнение на представлението за по-малки деца.
- Значително намаление на проявите на агресивно поведение по време на груповите занимания.
- Проявен интерес от страна на персонала в двата дома.

Груповата работа е близка до техният начин на живот и това запазва чувството им за общност. Нуждата от себеизразяване бе основна както в изследването, така и в интервенцията, затова им бе осигурена възможност да избират какво, как и с кого да правят. Например при изработването на мартеници, които обикновено те правят по образец и по поръчка на възпитателите, този път те имаха пълно право на избор и контрол. Това повиши тяхното чувство за удовлетворение и пълноценност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проблемите на децата в институции се обсъждат все по-често и се предлагат редица мерки и промени за тяхното решаване. Ерготерапията е нов подход, който успешно се прилага при лица в дейностна депривация, каквито са децата живеещи в институции. Нейната цел е осигуряване на възможност за пълноценно участие и право на избор в ежедневието. Някои от проблемите, идентифицирани по време на работата по проекта, се използват като цел на интервенция в процеса на практическото обучение на студентите по Ерготерапия.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Bagrationi M., Arganashvili A., Tavartkiladze T. Working with marginalized population using Occupational Therapy intervention in Georgia, Journal of the network for prevention of child maltreatment, Romania, Timisoara, May, 2003; 12;67-73.

[2] Kielhofner G., A Model of Human Occupation: Theory and Application, ISBN 0-683-04601-2, Williams & Wilkins, 1995.

[3] Kronenberg F., Algado S., Pollard N., Occupational Therapy Without Borders: Learning from the Spirit of survivors, ISBN 0443074402, Churchill Livingstone, 2004.

[4] Доклади на ДАЗД - 2004, 2005, 2006

[5] Национална стратегия за закрила на детето 2004 – 2006

[6] Orphans - Early Literature On Institutionalization, Later Deprivation Studies, Intellectual Development, Behavior Problems, Social-emotional Development, extracted from <http://family.jrank.org/pages/1239/Orphans.html>

[7] Whiteford G. Occupational deprivation: global challenge in the new millennium. British Journal of Occupational Therapy, 2000; 63(5):200-204.

[8] www.unicef-ince.org

[9] Perception of social integration and exclusion in an enlarged Europe, 2004, extracted from www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2003/106/en/1/ef03106en.pdf

[10] www.sacp.government.bg

За контакти:

Лилия Тодорова, Русенски университет “Ангел Кънчев”; Катедра Кинезитерапия, ул. “Александровска” №97; тел. (082) 821 993; e-mail: litod@ru.acad.bg

Петя Минчева, Русенски университет “Ангел Кънчев”; Катедра Кинезитерапия, ул. “Александровска” №97; тел. (082) 821 993; e-mail: petyamin@abv.bg

Докладът е рецензиран.